Poezia religioasă: consideraţii despre autor şi interpretare

Adina CHIRILĂ

The present essay focuses on two aspects regarding the religious poetry: its author, and its legitimate interpretation. Because the religious poet places himself under the authority of the Scripture and of God, his subjectivity as an artist is voluntarily limited. The religious poet is first of all a believer in the very biblical sense, so the substance of his religious creation must be consistent with the Bible's principles. The perspective that a religious poet has upon his own text sustains the idea that such a text has in fact two authors, of different ranks: a Divine Instance, and a human voice – a channel. Due to its complex nature, a religious poem can and may legitimate more than one way of interpretation, but the one that has been foreseen by the Divine Instance is the spiritual (or the existential) approach.

În calitatea lui de creatură unică şi irepetabilă, omului, aflat în permanent raport cu limba şi cu lumea, îi place să se considere liber de a se manifesta subiectiv în orice conjunctură. Se poate bucura însă numai de o subiectivare relativă, relativitatea fiind impusă de dimensiunea socială a existenţei lui. În comunicarea obişnuită (putînd fi numite aici contactele comunicaţionale cotidiene, de la cele cu miză intelectuală pînă la cele frivole înscrise prin voinţa vulgului sub cupola unei noţiuni din jargonul vieţii moderne: *socializare* – Zafiu, 2006: 15), contextul în care se desfăşoară actul lingvistic constrînge vorbitorul. Chiar şi în cazul comunicării artistice, mai intime, orientate mai degrabă spre interior, actul verbal este ajustat de factori externi individului creator: curentul cultural care l-a format şi în care se manifestă, vecinătăţile artistice, sistemul de limbă (în sensul coşerian) pe care îl are la dispoziţie, posibilitatea existenţei unui receptor etc. Aşadar, omul nu este niciodată absolut subiectiv în comunicare, dar domeniului în care se recunoaşte cel mai înalt control al eului, cel mai înalt nivel al reflexivităţii este cel artistic. Putem admite ca poezie un text dadaist, de pildă, fără obiect comunicabil, pentru că adoptăm o convenţie între artist şi receptor, privind naşterea lui şi decodificarea lui, apreciind că nu avem de-a face cu o înşiruire de semne lingvistice, ci cu semne poetice. Un astfel de text s-ar apropia cel mai mult de ceea ce Eugen Coşeriu numeşte artă în opoziţie cu limbajul: „Arta nu se face pentru a comunica, ci numai ca să fie, în sensul în care este artă" (Coşeriu, 1994: 162).

BDD-A82 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:58:52 UTC)

Ar putea fi un text ca acesta, incomprehensibil raţionalului, imaginabil pe tărîmul religiei, ca poezie religioasă? Răspunsul pozitiv ar implica automat conceptele de subiectivare (privind emiţătorul) şi de operă deschisă (privind mesajul), or tema religioasă le opune rezistenţă acestora.

În comunicarea de tip religios, negarea sau, cel puţin, limitarea subiectivării este impusă de natura realităţii extralingvistice la care face referire. „Obiectul" comunicării – lumea transcendentală – se impune în dauna personalităţii celui pe care îl percepem ca autor imediat. Pentru a înţelege fenomenul trebuie să avem în vedere că autorul (emiţătorul) discursului poetic de natură religioasă (creştină) este, în primul rînd, un om care se plasează conştient pe un teritoriu hotărnicit de *Biblie* – textul-normă sau textul de control, care este de sorginte divină. Poetul creştin, dacă este creştin în accepţiunea biblică de „urmaş al lui Christos", îşi conduce scrisul după precepte sacre: „[Noi surpăm gîndurile şi toată trufia care se ridică împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu] şi tot gîndul îl robim, spre ascultarea lui Hristos" (*I Corinteni, 10.5*) şi „[Căci acum caut să înduplec oameni sau pe Dumnezeu? Sau caut să plac oamenilor?] Dacă aş plăcea încă oamenilor, n-aş fi rob al lui Hristos" (*Galateni, 1.10*) etc. Apare aici contradicţia cu principul libertăţii în creaţie a artistului laic, artistului religios fiindu-i dat să rămînă sub autoritatea Scripturii chiar şi atunci cînd e cel mai puţin creştin („...Cred, Doamne! Ajută necredinţei mele", *Marcu, 9.24*)! Urmînd îndeaproape logica acestor versete, poetul creştin este mai întîi creştin, şi abia apoi poet, umilinţa fiindu-i garantul existenţei plenare spre care tinde, nu în vieţuirea terestră, ci în transcendenţă. Demonstraţia o face, cu unealta poeziei, Eugen Dorcescu, într-un text-epilog la *Pildele în versuri*, pe care îl reluăm în întregime, ţintind însă gravitatea ultimelor două versuri: *De-atîta timp, în lumea de himere, / În lumea iluzorie, şi eu / Am rătăcit. Asemeni lui Orfeu, / Crezînd în a cuvîntului putere. // Crezînd şi totuşi nu. Căci, mai presus / De vorba noastră vană şi firavă, / Resimt Cuvîntul răstignit în slavă / Şi-mpurpurat pe crucea lui Iisus. // Încît, sătul de idoli şi eroi / (Eroi cînd în prim-plan, cînd în eclipsă), / Pun jos condeiul laic. Scrieţi voi! / Ne revedem după Apocalipsă* (Dorcescu, 2003: 198).

Un text aproape identic în privinţa temei renunţării la identitatea laică şi la prestigiul dobîndit printre muritori şi a tînjirii după identitatea transcendentală, în Dumnezeu – urmare a cîntăririi celor două modalităţi de vieţuire, este *Iubirile noastre*, al lui Vasile Voiculescu, o reluare în limbaj poetic a principiului biblic de *metanoia* ca har divin: *Iubirile noastre? numai pospai, / Iubiri mincinoase de putregai; / Nu ard, nu luminează, nu-ncălzesc, / Cînd şi cînd în beznă lucesc. / Oul de viperă cu fosfor în el / Clocit în nisip, face la fel. // Doamne, inimile bieţilor poeţi / Mîncate de cari şi de bureţi / Înşală pe oameni spre-a le-ndrăgi, / Pe Tine nu Te pot însă amăgi... / Şi ce inimă domnească-mi visam! / Doamne, atinge-Te de ea, să s-aprindă, ori să n-o mai am* (Voiculescu, 1996: 193).

BDD-A82 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:58:52 UTC)

Pentru artistul creştin este firesc ca energiile creatoare să fie desfăşurate între graniţele a ceea ce acesta înţelege prin *ascultare* de Dumnezeu şi *supunere*. Dezlănţuirea preţiosului „eu creator", cel care asigură prestigiul în lumea laică, reprezintă un factor de risc, din perspectiva biblică. De altfel, limbajul poetic religios nu poate fi creator în absolut şi nu invită la o repetată şi variată creare a cîte unei lumi, de către receptorul textului, la fiecare lectură. Lumea despre care comunică un text de natură sacră precede naşterea textului şi nu este afectată de pierderea acestuia. Opera de inspiraţie religioasă dezvăluie, evocă, face prezentă realitatea transcendentală (în care autorul creştin crede cu tărie) şi îi facilitează cunoaşterea. Nu trebuie să vedem în poetul creştin un iniţiat în mai mare măsură decît receptorul textului său. Din punct de vedere teologic, poetul creştin nu este altceva decît mijlocul ales într-un anume context de Divinitate pentru a Se revela, un pic mai mult, şi într-un mod inedit, altuia. Iniţiativa comunicării şi cunoaşterii vine aşadar din partea „obiectului" de comunicat, iar ceea ce numim „erudiţie" şi „talent" ale creatorului pămîntean nu îndeplinesc un rol fundamental în explicarea şi înţelegerea a ce este Dumnezeirea. Dogmatic, „Dumnezeu nu este nici perceptibil, nici raţional, la El ajungem numai prin credinţă, iubire şi revelaţie" (Munteanu, 1992: 99-100), toate trei fiind categorii care, din punctul de vedere al credinciosului, nu sînt în puterea omului. Spunea Eugen Dorcescu într-un studiu excelent (2006: 41) că „nici intuiţia, nici revelaţia (şi, implicit, nici aportul lor cognitiv) nu se află sub controlul voinţei subiective, ele nu depind de buna intenţie, de orgoliul, de ambiţia sau de stăruinţa eului. Intuiţia şi revelaţia sînt *date*, ţin de har, de dar, de chemare (chiar în sens biblic)". Prin urmare, elementele umane contextuale, care în mod normal influenţează construirea unui text, nu generează o variaţie calitativă, în esenţă, în cunoaşterea şi comunicarea religioasă. Aceasta nu înseamnă că autorul pămîntesc al textului este scutit de responsabilitate în şlefuirea pînă la desăvîrşire, cît este uman posibil, a operei sale. Dimpotrivă: lucrul sub ochiul lui Dumnezeu, ca mesager al Său, reclamă adîncime, autenticitate, sinceritate, jertfă de sine, mărturie.

Textul religios este emis – nu întotdeauna şi receptat – de conştiinţa umană în dimensiunea ei transcendentală care vede în actul lingvistic manifestarea divinităţii. Emiţătorul unui text de orientare spirituală creştină îşi asumă poziţia secundară în realizarea propriului text. Prin credinţă, autorul real al acestuia este Dumnezeu. „Într-adevăr, fiinţa noastră ne depăşeşte pe noi înşine, fiindcă aparţine Fiinţei", spune poetul Eugen Dorcescu (2006: 38), reluînd de fapt crezul apostolului Pavel: „M-am răstignit împreună cu Hristos; şi nu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine" (*Galateni, 2.20*). În felul acesta, orice text de orientare spirituală reia textul-normă, pentru că Autorul prim nu se poate nega pe Sine şi nu se poate dezvolta în afara cadrului impus o dată pentru totdeauna.

BDD-A82 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:58:52 UTC)

În lumina celor zise pînă acum, devine aproape superfluă precizarea că referentul unui text de asemenea natură este lumea transcendentală, în ultimă instanţă – Dumnezeu. Pe terenul stilisticii, Dumitru Irimia a formulat ideea (de adevărul căreia nu se mai îndoia de mult niciun teolog şi niciun credincios de rînd), citată apoi de cei care s-au ocupat de limbajul religios şi de creaţia de factură spirituală, că şi atunci cînd prima lectură descoperă în textul religios realităţi extralingvistice terestre, acestea sînt doar categorii spaţio-temporale necesar comprehensibile, impuse de „mărginirea" fiinţei umane (Irimia 1999: 166). Obligaţia receptorului de a trece dincolo de învelişul alcătuit din lucruri de sub cer şi de a păşi în miezul spiritual al mesajului unui text religios este conţinută în sentinţa gravă a lui Hristos: „Cine are urechi de auzit, să audă" (*Matei, 11.15*). Pornit de la Dumnezeu şi vorbind despre Dumnezeu, textul de inspiraţie religioasă, ca şi textul-normă (*Biblia*), este unul circular. Poetul creştin se închide în acest cerc (închidere care face posibilă comunicarea pe verticală şi comuniunea cu Dumnezeu) pentru a-şi săvîrşi chemarea, ca în această *ars poetica* a lui Vasile Voiculescu: *A ridicat păcatul neagra-i labă / O-nmoaie-n scîrna aurului greu / Şi-o-ntinde scribilor să scrie-n grabă / Ocări asupra lumii Tale, Doamne-al meu. // Tu Verb al Slavei, cît sînt de pigmeu / Fereşte-mă să nu mă fac tarabă / Şi-n orice poezie, cît de slabă / Să-nchid un tainic strop de Dumnezeu* (Voiculescu, 1996: 215)

Nu avem nicio îndoială că aşa funcţionează mecanismul psiho-creator al poetului religios creştin, pentru care orice altceva în afara străduaniei spre Cer este istovire deşartă. Un poet sedus de Hristos poate constata că „Una este să te delectezi (sau să te întristezi) scriind, cu măiestrie, poate, dar sub un orizont limitat, autosuficient, despre pîrîiaşe, nori, întîmplări şi emoţii, desfăcînd şi refăcînd, maniacal, cuvinte; alta este să cuprinzi, în propriul sine, şi în propriul text, vidul dindărătul a tot ce oferă simţurile şi, fireşte, dindărătul unor asemenea jocuri; şi alta, în fine, să ai şansa de a traversa acest vid în prea-plinul revelaţiei" (Dorcescu, 2006: 41).

În decodificarea unui text de inspiraţie religioasă este fundamental să pornim de la ideea că autorul I se supune lui Dumnezeu în scrierea operei sale, chiar şi atunci cînd aceasta este un strigăt de deznădejde ori un reproş, ca în psalmii lui Arghezi şi ai lui Ştefan Augustin Doinaş şi în unele poezii ale lui Vasile Voiculescu. Autorul unui text religios crede, ştie că prin el vorbeşte Domnul, că lasă un semn omenirii. Poate şi din pricina aceasta creaţia poetică religioasă refuză dimensiunea ludic-iraţională a constructului pe care o recunoaştem uneori în poezia modernă, într-un text dadaist de pildă. Nu considerăm că este suficient ca un text să fie construit în jurul unei teme biblice pentru ca el să fie şi creaţie (artistică) religioasă. De asemenea, sîntem de părere că un text oarecare nu poate intra în categoria textelor religioase numai pentru că limbajul folosit de autor îl mimează pe cel biblic.

Am formulat mai sus ideea că un text religios nu este neapărat *receptat* ca manifestare a divinităţii. De exemplu, o poezie religioasă poate interesa

BDD-A82 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:58:52 UTC)

exclusiv la nivel estetic, în cazul acesta receptorul neavînd sau ignorîndu-şi nevoia duhovnicească. Putem găsi pentru situaţia aceasta o paralelă cu relaţia dintre icoană şi privitorul iconoclast care este în stare să recunoască valoarea plastică a unei icoane – operă a unui pictor oarecare, dar nu o descifrează în dimensiunea ei spirituală revelatorie. Desigur, o descifrare poeziei religioase în primul sens menţionat este legitimă, dar nu şi suficientă. Nu încîntarea este miza operei poetice de factură religioasă, deşi performanţa estetică o validează ca poezie. Îndrăznind să fim drastici, spunem că o poezie religioasă fericeşte, în sens biblic, nu binedispune!

De asemenea, un text poetic religios poate interesa la nivel biblic-istoric (dacă avem de-a face cu poeme epice care narează în versuri episoade din *Vechiul* şi *Noul Testament* – literatura religioasă protestantă şi neo-protestantă cunoaşte cu precădere astfel de realizări, ne referim la cele izbutite şi sub raport artistic), atribuindu-i-se acestuia valoare didactică.

Aceste modalităţi de percepţie ţin de suprafaţa eului receptor, cea ancorată în capacităţile pur umane, care se poate lipsi de intervenţia lui Dumnezeu. Dacă lucrurile se opresc aici însă, lectura preconizată de dublul emiţător nu se întîlneşte cu cea izbutită de receptor. Acesta din urmă trebuie să fie deschis experienţei revelatorii, căci aşa zice Domnul: „Şi mă veţi căuta şi mă veţi găsi, *dacă mă veţi căuta cu toată inima voastră* (s.n.)" (*Ieremia 29.13*).

Concluziile la care am ajuns la finalul acestei investigaţii şi care se cer completate de viitoare dezbateri pe marginea speciei numite *poezie religioasă* ori *mistico-reigioasă* pot fi sintetizate astfel:

1. Emiţătorul textului poetic religios este dublu: eul creator, poetul în accepţiune clasică, şi Dumnezeu, de la care purcede mesajul spre mîntuire. Elementul uman al perechii auctoriale se supune autorităţii cereşti şi crede cu tărie în justeţea acestei ierarhizări.

2. Deoarece existenţa unui emiţător superior este înţeleasă de autorul textului literar sacru şi de receptorul credincios ca realitate absolută, în cazul discursului religios ar trebui operată o revizuire a schemei actului de comunicare, în care să se acorde un loc aparte Emiţătorului superior.

3. Deşi sînt pe deplin justificate de complexitatea textului, lecturile estetică şi biblic-istorică (precum şi alte posibile modalităţi de interpretare) sînt inferioare celei spirituale (şi/sau existenţiale), din perspectiva scopului ultim al textului încărcat cu mesaj divin – mîntuirea.

Bibliografie

Biblia, 1991, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti

Dorcescu, Eugen, 2003, *Biblice*, Editura Marineasa, Timişoara

Voiculescu, Vasile, 1996, *Poezii alese*, Editura Vremea, Bucureşti

BDD-A82 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:58:52 UTC)

Coşeriu, Eugen, 1994, „Limbajul poetic”, în *Prelegeri şi conferinţe*, supliment al publicaţiei *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, t. XXXIII (1992-1993), Seria A, Lingvistică, Institutul de Filologie română „A. Philippide”, Iaşi, p. 145-162
Dorcescu, Eugen, „Poezia mistico-religioasă. Structură şi interpretare”, în *Reflex* 2006, nr. 7-8-9, p. 38-42
Irimia, Dumitru, 1999, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, 1999, Iaşi
Munteanu, Eugen, 1992, „Natura semiotică a numelui lui Dumnezeu în gândirea teologică a lui Toma De Aquino”, în *Colocviul Internaţional de Ştiinţe ale Limbajului*, vol. I, Universitatea „Ştefan cel Mare”, Suceava, p. 99-103
Zafiu, Rodica, „Socializare”, în *România literară*, 2006, nr. 35, p. 15

BDD-A82 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:58:52 UTC)